

Jaarverslag 2022

Documentatiecentrum

Nederlandse Politieke Partijen

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Het DNPP: documentatie-, onderzoeks- en kenniscentrum	3
Organisatiestructuur	4
Externe evaluatie DNPP	5
Personeelsformatie	6
Collecties	7
Onderzoek	10
Valorisatie	13
Nationale en internationale wetenschappelijke bijeenkomsten	18
Samenwerking	19
Onderwijs	20
Bijlage 1. Opdracht evaluatiecommissie DNPP	21
Bijlage 2. Overzicht publicaties	22

Voorwoord

Na de twee coronajaren 2020 en 2021 hernam in het jaar 2022 het leven weer zijn normale verloop – althans na de beëindiging van de laatste lockdown aan het begin van het jaar. Voor het Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP) van de Rijksuniversiteit Groningen (RUG) betekende dit dat de medewerkers niet langer meer thuis hoefden te werken. Herstel van het aantal fysieke bezoekers bleef evenwel uit.

Verkiezingen leiden altijd tot veel extra werk op het DNPP – zo ook die in maart voor de gemeenteraden. Programma's, verkiezingsposters en ander materiaal van de deelnemende partijen werden verzameld en websites gearchiveerd. Daarnaast stonden de beide wetenschappelijke medewerkers regelmatig de media te woord. Ook deed het DNPP in samenwerking met de Universiteit Twente onderzoek naar de kandidaatstelling bij de raadsverkiezingen.

In 2022 werden ook enkele nieuwe projecten gestart. Met het oog op het 75-jarig bestaan van de VVD op 24 januari 2023 begonnen Boris van Haastrecht, de biograaf van Piet Oud en Gerrit Voerman met het schrijven van een boekje over de onderlinge relatie tussen de twee VVD-oprichters Oud en Dirk Stikker, dat in tijdens het komende jubileum van de partij zal worden gepresenteerd. Verder begon het DNPP in september in het kader van de voorbereiding van de Wet op de politieke partijen en in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) met een kortlopend onderzoek naar de toezichtpraktijk op politieke partijen in een aantal West-Europese landen.

Het DNPP: documentatie-, onderzoeks- en kenniscentrum

Missie en visie

Het DNPP is een kenniscentrum dat betrouwbare, op bonnen en onderzoek gefundeerde kwalitatief hoogwaardige informatie over en inzichten in de Nederlandse politiek en partijen genereert, deelt en actief verspreidt ten behoeve van wetenschap en maatschappij.

In onze representatieve democratie zijn politieke partijen niet weg te denken. Zij vormen een cruciale schakel tussen samenleving en staat. Hun positie staat echter onder druk door afnemend vertrouwen van kiezers in partijen, toegenomen electorale volatiliteit, deels substantieel dalende ledentallen en door social media bevorderd fake news. Het DNPP wil een instituut zijn voor zowel documentering en archivering als voor onderzoek en duiding van het functioneren van de politieke partijen. In een tijd van 'feitenvrije politiek' wil het als kenniscentrum met het bieden van betrouwbare informatie over politiek en partijen bijdragen aan het duurzaam functioneren van de parlementaire democratie.

Het DNPP is in 1973 opgericht met als doel 'het verschaffen van een systematische en algemeen toegankelijke documentatie van de... ontwikkelingen van de Nederlandse politieke partijen'. Het accent ligt hierbij op de activiteiten van de partijen buiten het parlement, aangezien de werkzaamheden van hun fracties in de Eerste en Tweede Kamer al toegankelijk gemaakt worden door het Parlementair Documentatiecentrum (PDC).¹ Naast deze collectievormende taak heeft het DNPP zich sinds zijn oprichting ook meer en meer toegelegd op het wetenschappelijk onderzoek naar het functioneren van de Nederlandse politieke partijen en de valorisatie van de uitkomsten van dit onderzoek. Deze uitbreiding van de taakstelling van het DNPP werd in 2010 door het College van Bestuur van de RUG formeel gefiatteerd, waarbij het aangaf de ontwikkeling van het DNPP tot een kenniscentrum betreffende de Nederlandse politiek te willen ondersteunen. Als documentatie-, onderzoeks- en kenniscentrum op het gebied van de Nederlandse politiek heeft het DNPP zich een naam verworven. Vanwege deze bekendheid heeft het centrum besloten zijn oude benaming en afkorting te behouden.

De wetenschappelijk medewerkers van het DNPP publiceren veelvuldig over de Nederlandse partijen en de Nederlandse politiek, in vak- en wetenschappelijke publicaties en in Nederlandse en internationale tijdschriften. Ook participeren zij in NWO-projecten of voeren zij onderzoek uit in opdracht van derden, zoals het ministerie van BZK. Zij worden regelmatig benaderd door de media om politieke ontwikkelingen te duiden. Het DNPP beheert daarnaast een aantal collecties, die door de eigen en andere onderzoekers worden geraadpleegd. Al geruime tijd digitaliseert het DNPP delen van deze collecties, zoals de verkiezings- en beginselprogramma's alsmede de jaarverslagen van de partijen, hun ledenperiodieken en de tijdschriften van hun wetenschappelijke bureaus. Vrijwel al deze documenten zijn via de website van het centrum toegankelijk (www.dnpp.nl).

¹ Zie www.parlement.com en www.statengeneraal.nl.

Organisatiestructuur

Het DNPP is onderdeel van de Rijksuniversiteit Groningen en formeel ondergebracht bij de Universiteitsbibliotheek. Waar wenselijk of nodig geacht wordt de directeur van het DNPP geadviseerd door een Wetenschappelijk Adviescollege, waarin de Rechtenfaculteit, de Letterenfaculteit en de Faculteit Gedrags- en Maatschappijwetenschappen zijn vertegenwoordigd.

Wetenschappelijk Adviescollege

- prof.dr. Frans Zwarts, in de periode 2002-2011 rector magnificus van de RUG en tot eind 2015 hoogleraar-bestuurder bij de University Campus Fryslân, op voordracht van de Bibliothecaris (voorzitter);
- prof.dr. Kees Aarts, hoogleraar Politieke Instituten en Gedrag, op voordracht van de Faculteit Gedrags- en Maatschappijwetenschappen (GMW);
- prof.mr.dr. Hanny Elzinga, decaan University of Groningen Honours College, op voordracht van de Bibliothecaris;
- drs. Eddy de Jonge, algemeen directeur Groninger Archieven, op voordracht van de Bibliothecaris;
- prof.mr.dr. Solke Munneke, hoogleraar Staatsrecht, op voordracht van de Faculteit Rechtsgeleerdheid;
- prof.dr. Dirk Jan Wolffram, hoogleraar Geschiedenis van Bestuur en Politiek in de Moderne Tijd, op voordracht van de Faculteit Letteren;
- drs. Marjolein Nieboer, Bibliothecaris, adviserend lid.

Het Adviescollege kwam in het verslagjaar drie keer bijeen: op 31 januari, 17 juni en 9 september. Op de agenda stond onder meer de positionering van het DNPP binnen de RUG na de pensionering van directeur Gerrit Voerman in 2024. In dat verband werd in mei van het verslagjaar een externe evaluatie van het DNPP uitgevoerd (zie p. 5).

De directeur van het DNPP is tevens hoogleraar met als leeropdracht 'Ontwikkeling en functioneren van het Nederlandse en Europese partijstelsel'. Zijn leerstoel is verbonden aan de vakgroep Staatsrecht, Bestuursrecht en Bestuurskunde (SBB) van de Faculteit Rechtsgeleerdheid.

Externe evaluatie DNPP

In zijn vergadering van 15 november 2021 had het WAC besloten tot een externe en onafhankelijke evaluatie van het DNPP. Aanleiding daarvoor was het vertrek van wetenschappelijk medewerker Simon Otjes per 1 januari 2022 en de komende pensionering van directeur Voerman in september 2024. Het WAC constateerde dat het DNPP daarmee in een overgangsfase geraakt. Teneinde de continuïteit van het DNPP te waarborgen, achtte het WAC het gewenst om de activiteiten en de formatie van het DNPP alsmede zijn institutionele positie binnen de RUG tegen het licht te houden.

In februari 2002 werden de drie leden van de evaluatiecommissie aangezocht. De volgende personen namen zitting:

- prof.dr. Ruud Koole (voorzitter), emeritus-hoogleraar Nederlandse politiek aan de Universiteit Leiden en van 1981 tot 1989 Hoofd van het DNPP. Hij overziet het wetenschappelijke terrein waarop het DNPP actief is.
- Peter Laroy, directeur Liberas (voorheen Liberaal Archief) te Gent. Liberas is het erfgoedcentrum op het gebied van het Vlaamse liberalisme. Zijn deskundigheid ligt op het terrein van het archief- en documentatiewezen.
- dr. Hella van de Velde, kenniscoördinator van de Directie Democratie & Bestuur van het ministerie van BZK, dat regelmatig het DNPP opdracht verleent tot het doen van gericht onderzoek.
- drs. Engbert Boneschansker (secretaris), econoom met ruime ervaring in beleidsonderzoek.

De evaluatiecommissie is te werk gegaan aan de hand van een door het WAC geformuleerde opdracht (zie bijlage 1). Bij haar werkzaamheden heeft zij zich gebaseerd op relevante documenten van het DNPP, zoals jaarverslagen, het strategisch plan en het eerder door het DNPP opgestelde *self assessment*. Omdat de commissie het van groot belang achtte om ook informatie te krijgen van 'gebruikers' en andere externe partijen die met het DNPP te maken hebben, heeft zij interviews gehouden met een aantal 'stakeholders', afkomstig uit de media, verwante instituten, politieke partijen en opdrachtgevers (met name het ministerie van BZK). Op 11 en 12 mei vond er *site visit* in Groningen plaats, waar zij gesprekken voerde met de DNPP-medewerkers, de hoogleraar/directeur, leden van het WAC, de Bibliothecaris en decanen van de bij het DNPP betrokken faculteiten.

Op 8 juni presenteerde de commissie haar rapport *Evaluatie DNPP. Bevindingen en vooruitblik*. Hierin sprak zij 'een zeer positief oordeel' uit over de kwaliteit van het DNPP wat betreft de collectie en documentatie, het onderzoek en de valorisatie. De meerwaarde van het DNPP voor de samenleving achtte de commissie 'meer dan ooit van groot belang'. Wel meende zij dat de bekendheid van het DNPP verbreding verdient, en dat het de stabiliteit van het DNPP ten goede zou komen wanneer de beperkte omvang van de personeelsformatie zou worden uitgebreid. Naar aanleiding van de uitkomsten en de aanbevelingen van de evaluatiecommissie besloot het WAC hierover met het College van Bestuur van de RUG in overleg te treden.

Personeelsformatie

Vaste medewerkers

drs. Berend de Boer – informatiespecialist (0,6 fte)

Yvonne de Geus – managementassistent en webmaster (0,6 fte)

dr. Ulco Kooystra – informatiespecialist (0,8 fte)

dr. Léonie de Jonge – wetenschappelijk medewerker, vanaf 1 september (0,5 fte)

prof.dr. Gerrit Voerman – directeur (1,0 fte)

Vacature – wetenschappelijk medewerker, van 1 november 2021 tot 1 september 2022 (0,5 fte)

Studentassistenten

Sebastiaan van Leunen, tot 1 maart (0,3 fte)

Milan Mosterdman, van 1 maart tot 1 september (0,2 fte)

Ward Janssen, van 1 april tot 1 september (0,4 fte), vanaf 1 september (0,2 fte)

Jasmijn Oostwal, van 1 september tot 1 oktober (0,2 fte)

Carien van der Velde, vanaf 1 oktober (0,4 fte)

Willemijn Muis, vanaf 1 november (0,4 fte)

Carien van der Velde verving op tijdelijk basis Berend de Boer, die in het verslagjaar vanwege ziekte geruime tijd afwezig was.

Stagiaires

Hedwich Kuipers, van 1 maart tot 8 mei (0,8 fte) (Sociologie, RUG)

Hasse Aartsen, vanaf 1 september (tot 1 december 0,5 fte, daarna 0,2 fte) (Geschiedenis, RUG)

Vrijwilligers

drs. Petra Huizinga – onderzoeker (0,2 fte)

dr. Paul Lucardie – onderzoeker (0,2 fte)

drs. Lydia ten Brummelhuis is als heroriëntatiekandidaat op het DNPP werkzaam.

Collecties

Het DNPP beschikt over een aantal collecties die materiaal bevatten *van* en *over* de Nederlandse politieke partijen. De tweede categorie bestaat uit overwegend historische en politicologische literatuur (boeken en tijdschriften), alsmede artikelen uit opiniebladen en landelijke kranten als *NRC Handelsblad*, *Trouw*, *de Volkskrant*, *Nederlands Dagblad* en *Reformatorisch Dagblad*. De verzameling krantenknipsels gaat terug tot het begin van de jaren zeventig en is in 2009 afgesloten, nadat veel van deze dag- en weekbladen digitaal beschikbaar waren gekomen.

De eerstgenoemde categorie bevat digitaal en gedrukt materiaal van partijen en hun neveninstellingen (hoofdzakelijk wetenschappelijke bureaus, jongeren- en vrouwenorganisaties). Het betreft hier door deze organisaties uitgegeven boeken, brochures, nota's, rapporten en periodieken (zoals ledenorganen, wetenschappelijke tijdschriften en dergelijke) en hun jaarverslagen, statuten en reglementen, alsmede de verkiezings- en beginselprogramma's van de partijen. Ook affiches en ander propagandamateriaal dat de partijen hebben gebruikt (met name tijdens de verkiezingscampagnes) maken hiervan deel uit, evenals de gearchiveerde websites en tweets van de politieke partijen, hun nevenorganisaties en hun Kamerleden. Naast dit grotendeels voor de openbaarheid bestemde materiaal omvat deze categorie ook niet-openbaar materiaal, zoals de bij het DNPP gedeponeerde archieven van partijen (onder meer de VVD, D66 en DS'70) en van een aantal politici en partijbestuurders. De zogeheten audiocollectie bevat naast interviews met politici (veelal gehouden in het kader van een specifiek onderzoek) integrale geluidsopnames van belangrijk geachte partijbijeenkomsten, zoals congressen en partijraden.

Voor een uitgebreid en geactualiseerd overzicht van het door het centrum beheerde, in een aantal uiteenlopende collecties ondergebrachte, materiaal van en over partijen wordt hier verwezen naar de website van het DNPP (www.dnpp.nl). Daar is ook aangegeven hoe toegang kan worden verkregen tot de archieven van partijen en personen, en tot de gearchiveerde websites en tweets.

In september 2010 is een begin gemaakt met de systematische retrospectieve digitalisering van de collecties. Na de verkiezings- en beginselprogramma's en de tijdschriften van de wetenschappelijke bureaus zijn deels ook de beschikbare jaar- en congresverslagen van de partijen gescand. In 2016 is begonnen met de digitalisering van de ledenperiodieken. In het verslagjaar zijn deze werkzaamheden voortgezet. De digitale versies van deze documenten zijn opgeslagen in een repository en daarmee toegankelijk via de website van het DNPP en *full text* doorzoekbaar, voor zover het copyright dat toestaat.

Het DNPP verzamelt al vele jaren promotiemateriaal van de politieke partijen (pennen, stickers, buttons, speldjes, vlaggetjes en dergelijke). In 2017 is begonnen met het fotograferen en digitaliseren van dit materiaal, waarna het met toevoeging van metadata wordt opgenomen in een vrij toegankelijke database. Nadat de collecties van VVD, CDA, D66 en de Politieke Partij Radikalen (PPR) volledig zijn ingevoerd, is in 2022 verder gegaan met

materiaal van de PvdA, de SP en GroenLinks. Inmiddels wordt nieuw binnengekomen materiaal zoveel mogelijk meteen gefotografeerd en opgenomen. Het totaal aantal in de repository opgenomen objecten is nu circa 2000.

Het DNPP ontving in het verslagjaar meerdere schenkingen. Veel partijen die deelnamen aan de gemeenteraadsverkiezingen in maart stuurden hun verkiezingsposter(s) naar het DNPP op, vaak in digitale vorm. De gemeente Groningen stelde alle digitale affiches die voor de gemeentelijke verkiezingsborden worden gebruikt ter beschikking. Posters, voorwerpen en folders van de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij (SDAP) en de Katholieke Volkspartij (KVP) verkreeg het DNPP van Harm Ramkema (Maarsssen). Simone van Eik (Leiden) schonk boeken, brochures en voorwerpen van de PvdA. Van de lokale partijen Student en Stad (Groningen) en Student en Starter (Utrecht) kreeg het DNPP affiches en ander promotiemateriaal. Paul Teunissen deed het centrum een grote collectie politieke affiches uit de jaren zestig en zeventig toekomen, en via Martha Kist (Tresoar, Leeuwarden) verkreeg het een aktetas met diverse documenten met betrekking op de Boerenpartij. De JOVD en haar afdeling Groningen alsmede de Jonge Democraten deponeerden in het verslagjaar enkele aanvullingen op hun archieven.

Vanwege ziekte van Berend de Boer vielen in 2022 de archiveringswerkzaamheden vrijwel helemaal stil.

Lopende documentatieprojecten

- Twitter-archief. Het DNPP archiveert sinds 2014 de tweets van landelijke Nederlandse politici, politieke partijen en hun neveninstellingen. Deze tweets worden opgeslagen in een speciaal daarvoor ingerichte repository. In 2019 werd vanwege enkele technische gebreken een upgrade van de archivering voorbereid. In 2022 werd daaraan nog steeds gewerkt.
- Archivering websites. In 2020 kreeg het DNPP in het kader van het project 'Spotlight' van de Universiteitsbibliotheek subsidie voor een deelproject dat voorziet in een upgrade voor Archipol (het systeem waarmee het DNPP websites van politieke partijen archiveert. De bijna twintig jaar geleden in eigen beheer ontwikkelde archiveringssoftware voldeed niet meer en is vervangen door de Web Curator Tool (WCT), een systeem dat is ontwikkeld door de Koninklijke Bibliotheek in samenwerking met de National Library of New Zealand. De hiermee gearchiveerde websites kunnen doorzocht en getoond worden met behulp van de WaybackMachine van Archive.org. Aangezien het installeren van WCT en de WaybackMachine en het converteren van de oude data uit de periode 2001-2019 naar een bruikbaar formaat veel tijd kostte, werd besloten tijdelijk de websites van politieke partijen (en hun nevenorganisaties) te laten archiveren door een commerciële partij. Vanwege corona en technische problemen heeft de voltooiing van dit project behoorlijke vertraging opgelopen. Ook in het verslagjaar werd er nog aan gewerkt.

- Digitalisering audiocollectie. Het DNPP heeft een audiocollectie die bestaat uit geluidsopnamen van voornamelijk congressen van partijen en interviews met politici. Een groot deel van die opnames zijn in het verleden gemaakt door medewerkers van het DNPP. Daarnaast zijn er ook banden afkomstig uit op het DNPP gedeponeerde archieven van de VVD en D66, en uit schenkingen die het documentatiecentrum door de jaren heen kreeg. Nadat in het verleden een klein deel van de collectie was gedigitaliseerd, is in oktober 2022 deze digitalisering systematisch opgezet met medewerking van John Döpp van de AV-afdeling van de faculteit Letteren van de RUG. Na een kwaliteitscontrole worden de digitale opnamen voorzien van metadata. Zij zullen worden opgenomen in een speciale repository.
- Digitalisering D66-congresstukken. Enkele jaren geleden heeft het D66-congres een motie aangenomen om alle moties die ooit op D66-congressen zijn ingediend, te digitaliseren en online beschikbaar te stellen. D66 heeft het DNPP verzocht de selectie en digitalisering uit te voeren, aangezien het partijarchief van D66 op het Documentatiecentrum is gedeponeerd. In overleg met de Mr. Hans van Mierlo Stichting (VMS), het wetenschappelijk bureau van D66, zijn daarbij ook andere documenten gescand ten einde de moties van inhoudelijke context te voorzien, zoals congresagenda's, congresboeken met congresstukken, en besluitenlijsten en notulen van de congressen. In 2021 is een pilot uitgevoerd: door D66 gefinancierd hebben studentassistenten twee weken aan de selectie en digitalisering gewerkt, waarbij zij van het eerste congres in december 1966 tot en met congres 34 van oktober 1982 zijn gekomen. Eenmaal gescand zijn de documenten (digitaal) geordend, opgenomen in de DNPP-repository en voorzien van metadata (datum van congres, locatie, materiaalsoort en dergelijke). In 2022 zijn de werkzaamheden aan dit project voortgezet; naar verwachting zullen de werkzaamheden in de eerste maanden van 2023 zijn afgerond. Wanneer al deze congresstukken deel uitmaken van de DNPP-repository, zal er vanaf de site *Geschiedenis van D66 in beeld en bron* (d66-digitaal.dnpp.nl/geschiedenis-van-d66-in-beeld-en-bron) naar deze documenten worden gelinkt, waardoor deze congresstukken meer in een inhoudelijke context worden gepresenteerd.

Onderzoek

Nieuwe onderzoeksprojecten

- In 2022 zijn Boris van Haastrecht, de biograaf van Piet Oud (zie hieronder), en Gerrit Voerman begonnen met hun onderzoek naar de verstandhouding tussen de twee VVD-oprichters Oud en Dirk Stikker. Hun studie zal resulteren in een boekje over de beide *founding fathers* van de VVD, dat bij het 75-jarig bestaan van de partij op 24 januari 2023 zal worden gepresenteerd.
- In 2022 zijn de voorbereidingen gestart voor een bundel over de Partij voor de Dieren. Redacteurs zijn Léonie de Jonge, Simon Otjes en Gerrit Voerman. Het is de bedoeling dat het boek in 2024 zal verschijnen in de reeks over Nederlandse partijen politiek van het DNPP en Boom Uitgevers Amsterdam.
- In het kader van de voorbereiding van de Wet op de politieke partijen verzocht het ministerie van BZK het DNPP in september om een kortlopend onderzoek uit te voeren naar de toezichtpraktijk op politieke partijen in een aantal West-Europese landen. Het ging hierbij vooral om de vraag hoe wordt omgegaan met de handhaving van de regelgeving ten aanzien van de politieke partijen en hun eventuele sanctionering (zoals onder meer de te treffen administratieve- en sanctiemaatregelen).

Lopende onderzoeksprojecten

- Onderzoek 'werving en selectie kandidaten voor de gemeenteraadsverkiezingen van 16 maart 2022', gefinancierd door het ministerie van BZK en uitgevoerd door prof.dr. Marcel Boogers (Universiteit Twente) en Voerman. In 2021 zijn beiden met de voorbereidingen gestart van een enquête onder de secretarissen van de lokale partijen en de afdelingen van de landelijke partijen om meer inzicht te verkrijgen in de wijze waarop de kandidaatstelling voor de raadsverkiezingen van 16 maart is verlopen. De uitkomsten van dit onderzoek zullen in 2023 worden gepubliceerd.
- Onderzoek 'De relatie tussen de europartijen en de Nederlandse partijen, 1974-2014', volledig door het DNPP uitgevoerd en medegefinancierd door het Montesquieu Instituut (gestart op 1 november 2012). Europartijen worden geacht een representatieve rol te spelen in het democratische proces op Europees niveau. Aan deze organisaties wordt in de Europese wet- en regelgeving dan ook grote waarde gehecht, maar hun positie in de politieke praktijk laat te wensen over. Niettemin kunnen de europartijen volgens politicologen uitgroeien tot dominante politieke actoren op Europees niveau. Ondanks hun formele status en hun potentieel belangwekkende positie bestaat er in Nederland geen studie die de relatie tussen de europartijen en de Nederlandse lidpartijen in kaart brengt. Dit project beoogt in deze historiografische leemte te voorzien met een Engelstalige monografie die de periode beschrijft vanaf het ontstaan van de

europartijen (als federaties) in het midden van de jaren zeventig tot aan de Europese verkiezingen van 2024. Daarbij zal ook worden ingegaan op de vraag wat de bijdrage is geweest van de Nederlandse lidpartijen aan deze evolutie van de europartijen in de richting van meer betekenisvolle verbanden, en in welke mate zij dit proces hebben gestimuleerd of juist afgeremd.

- Promotieproject 'Politieke campagnevoering in de 21^e eeuw. Naar regulering van online political microtargeting?', in samenwerking met prof.mr.dr. Solke Munneke van de vakgroep SBB van de Rechtenfaculteit van de RUG, dat wordt uitgevoerd door drs. Sam Maasbommel en dat in 2019 van start is gegaan. Dit onderzoek brengt in kaart welke risico's er voor het democratisch proces kleven aan *online political microtargeting* (OPM), binnen welke randvoorwaarden regulering van OPM mogelijk is (waarbij ook naar buitenlandse regulering wordt gekeken) en in hoeverre regulering past bij de 'relatief non-interventionistische' wijze waarop de overheid in Nederland tot op heden het politieke proces en politieke campagnes heeft benaderd.
- Promotieproject 'Biografie S. van Houten', in samenwerking met prof.dr. Hans Renders van het Biografie Instituut van de RUG, dat wordt uitgevoerd door drs. Coen Brummer en dat in 2019 van start is gegaan. Samuel van Houten was een van de hoofdrolspelers van het Nederlands liberalisme in de tweede helft van de negentiende eeuw. Vanaf zijn intrede in de Tweede Kamer in 1869 had hij decennialang een bepalende stem in het politieke debat. Van Houten oefende invloed uit op uiteenlopende maatschappelijke thema's, van sociale wetgeving en het kiesrecht tot en met het huwelijk en het onderwijs. Het doel van dit promotieonderzoek is tweeledig. Enerzijds beoogt het licht te werpen op de ontwikkeling, beweegredenen en daden van een markant en invloedrijk politicus. Anderzijds is een studie naar Van Houten ook een onderzoek naar de context waarin hij opereerde. De vraag in hoeverre Van Houten een representatieve figuur was voor het liberalisme van zijn tijd, kan nieuwe inzichten verschaffen in het Nederlands liberalisme in de periode 1870-1930.
- Promotieproject 'Biografie Piet Oud', in samenwerking met prof.dr. Hans Renders van het Biografie Instituut (RUG), prof.mr.dr. Solke Munneke, hoogleraar Staatsrecht (RUG) en prof.dr. Paul van de Laar, Endowed professor of urban history (Erasmus Universiteit Rotterdam). In 2020 zijn de financiële middelen bijeengebracht voor het laten schrijven van een wetenschappelijk verantwoorde biografie van Piet Oud, Tweede Kamerlid en minister voor de Vrijzinnig-Democratische Bond (VDB); burgemeester van Rotterdam voor, tijdens en na de Tweede Wereldoorlog; medeoprichter van de VVD in 1948 en tot 1963 partijleider; en daarnaast eminent staatsrechtgeleerde. Op 1 juli 2021 is de promovendus drs. Boris van Haastrecht van start gegaan.
- Promotieproject 'Biografie Frits Bolkestein', in samenwerking met prof. dr. Hans Renders van het Biografie Instituut (RUG). In 2020 is Dik Verkuil, die eerder een biografie van Joop den Uyl heeft gepubliceerd (*De gedrevene. Joop den Uyl 1919-1987*)

begonnen met het schrijven van een wetenschappelijk verantwoorde biografie van Frits Bolkestein – onder meer Tweede Kamerlid en minister voor de VVD en partijleider in de periode 1990-1998.

In het kader van sommige van deze projecten, maar ook los daarvan, publiceerden de wetenschappelijk medewerkers in 2022 in Nederlandse en internationale tijdschriften en bundels. Voor een overzicht van deze publicaties wordt hier verwezen naar de bijlage. Het onderzoek van het DNPP maakt deel uit van het interdisciplinaire onderzoeksprogramma Public Trust and Public Law (PTPL) van de Rechtenfaculteit van de RUG.

Valorisatie

Valorisatie, het delen van kennis met een breed publiek, is naast de collectievorming en het onderzoek de derde taak van het DNPP. Naast het publiceren in wetenschappelijke tijdschriften en bundels presenteerden de medewerkers de uitkomsten van hun onderzoek ook in vakpublicaties en werkten zij mee aan *De Hofvijver*, de elektronische nieuwsbrief van het Montesquieu Instituut (zie het publicatieoverzicht in de bijlage). Daarnaast beantwoordden zij vragen van de media en andere belangstellenden, zoals onderzoekers en studenten.

Media

De wetenschappelijk medewerkers van het DNPP worden regelmatig benaderd door de media met het verzoek om commentaar te geven op actuele ontwikkelingen in de Nederlandse partijen of meer algemeen in de Nederlandse politiek. In 2022 waren het vooral de gemeenteraadsverkiezingen, lokale partijen, partijfinanciering, de samenwerking tussen GroenLinks en de PvdA en rechtsextremisme waarover redacteurs van de dagbladen contact zochten. Het betrof hier onder meer *Algemeen Dagblad*, *Het Financieel Dagblad*, *NRC*, *Reformatorisch Dagblad*, *De Telegraaf*, *Trouw*, *de Volkskrant* en een aantal regionale en buitenlandse kranten (*De Morgen* en *Le Soir*). Daarnaast werden medewerkers geïnterviewd in enkele nationale radio- en televisieprogramma's (NPO-Radio 1, EenVandaag).

Aan het begin van elk jaar presenteert het DNPP een totaaloverzicht van de ledentallen van de in de Tweede Kamer vertegenwoordigde partijen in het voorgaande jaar. Ook dit keer was de mediabelangstelling voor de verzamelde ledentallen groot.

Dienstverlening

Als gevolg van de coronacrisis is het aantal bezoekers van de studiezaal van het DNPP 2020 en 2021 sterk afgenomen. Herstel bleef in het verslagjaar uit; het bezoekersaantal bleef steken op ongeveer 150. Het aantal verzoeken per telefoon of email lag zo rond de 200. Op 22 november bracht Léonie de Jonge met studenten van de bacheloropleiding Europese talen en culturen die het onderzoekscollege 'Populisme in Nederland' volgden, een bezoek aan het DNPP.

Na de coronapandemie en de teruglopende bezoekersaantallen is het van belang om de werkzaamheden van het DNPP (opnieuw) onder de aandacht te brengen van RUG-studenten en het brede publiek. Het DNPP was daarom vertegenwoordigd op verschillende festivals en evenementen, zoals het Letterenfestival van de Letterenfaculteit van de RUG (14 september) en Zpannend Zernike. Groningse Weekend van de Wetenschap (1 oktober), waar bezoekers (kinderen en volwassenen) een inkijkje werd geboden in de wereld van Nederlandse politieke partijen. Hiervoor hadden de DNPP-medewerkers een puzzel ontwikkeld, waarbij bezoekers typerende voorwerpen uit de campagnes van politieke partijen bij de juiste partij moesten plaatsen. Op 5 oktober was het DNPP ook aanwezig

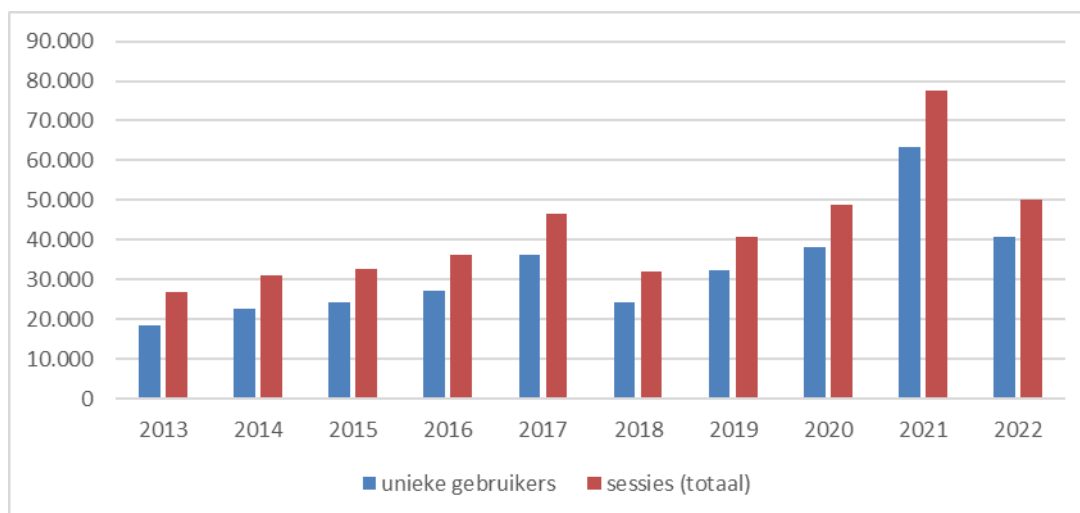
op de 'stagemarkt sociologie', die jaarlijks door de studievereniging voor sociologiestudenten (Sociëtas) wordt georganiseerd, teneinde potentiële stagiaires van de faculteit GMW te werven.

Website

In 2020 heeft het DNPP besloten om zijn site te integreren in het webplatform van de RUG. Na de Tweede Kamerverkiezingen van maart 2021 is het webteam van de RUG begonnen met het overzetten van de content van de site van het DNPP naar de nieuwe locatie van de DNPP-site binnen het webplatform van de RUG. In 2022 is door het DNPP gewerkt aan het actualiseren van de content, het toevoegen van afbeeldingen en het verrijken van teksten met links naar onder meer partijdocumenten in de DNPP-repositories. Organisaties die op hun websites naar het DNPP verwezen zijn ingelicht over de komst van de nieuwe website en zijn nieuwe url. Links in Wikipedia, die verwezen naar informatie op onze website, zijn door medewerkers van het DNPP geactualiseerd. In de eerste maanden van 2023 zal de nieuwe website van het DNPP binnen het RUG-platform online gaan.

De website van het DNPP is een belangrijk medium ten behoeve van de valorisatie. Alle in de Tweede Kamer vertegenwoordigde partijen hebben een eigen overzichtspagina, waarvandaan gelinkt wordt naar bijvoorbeeld een historisch overzicht van deze partij en naar haar ledentallen, verkiezings- en beginselprogramma's, statuten, reglementen, jaarverslagen en dergelijke. De website biedt ook toegang tot de repositories van het DNPP, met daarin niet alleen gedigitaliseerde partijdocumenten, affiches en artikelen uit de tijdschriften van de wetenschappelijke bureaus van de partijen, maar ook een aantal publicaties van de hand van de wetenschappelijk medewerkers van het DNPP.

Figuur 1. Aantal unieke bezoekers en sessies van de DNPP-site, 2013-2022

Figuur 1 geeft de ontwikkeling weer van het aantal unieke bezoekers en sessies (bezoeken) vanaf 2013, het eerste volle jaar nadat de huidige site van het DNPP online was ge-

gaan. Het aantal sessies van de DNPP-site bedroeg in 2021 ruim 77.000 en in het verslagjaar meer dan 50.000 – een daling van 35 procent. Ook het aantal unieke bezoekers nam af: in 2021 waren dat er ruim 63.000 en in 2022 bijna 41.000 – een daling van bijna 36 procent. Het aantal ‘pageviews’ (paginaweergaven) van de DNPP-site daalde eveneens, van ruim 192.000 in 2021 naar 116.000 – een afname van ruim 39 procent (zie de blauwe kolommen in figuur 2). De algehele daling heeft te maken met het feit dat er in 2021 verkiezingen voor de Tweede Kamer werden gehouden. Zoals figuur 1 laat zien, lagen het jaar na de Kamerverkiezingen van 2017 de aantallen bezoekers en sessies van de DNPP-site ook substantieel lager; de percentages van de afname zijn vergelijkbaar met die van 2022. Al met al kan worden vastgesteld dat het gebruik van de DNPP-site in 2022 wat betreft het aantal bezoekers en sessies net boven het niveau van 2020 ligt (6,8 procent respectievelijk 3,0 procent), en wat betreft het aantal pageviews er ruim onder (13,0 procent).

Geschiedenis-sites

Het aantal unieke bezoekers en sessies van de door het DNPP ontwikkelde site over de geschiedenis van de Jongeren Organisatie Vrijheid en Democratie (JOVD) daalde in het verslagjaar (zie tabel 1), wat kan komen doordat die – conform de afspraak met de JOVD – sinds 2019 niet meer is geactualiseerd. De geschiedenis-site van de VVD daarentegen trok meer unieke bezoekers (een stijging van bijna 21 procent), waarbij het aantal sessies met ruim 22 procent toenam. Het aantal unieke bezoekers en sessies van de CDA-geschiedenis-site namen enigszins af, terwijl die van de D66-geschiedenis-site licht groeiden. Het (niet in tabel 1 maar wel in figuur 2 opgenomen) totale aantal pageviews van de vier geschiedenis-sites daalde van meer dan 36.000 in 2021 naar ruim 21.000 in 2022 (41 procent). Deze afname wordt geheel veroorzaakt door het significant lagere aantal pageviews van de JOVD-geschiedenis-site ten opzichte van 2021.

Tabel 1. Unieke bezoekers en sessies geschiedenis-sites, 2019-2022

Sites	2019		2020		2021		2022	
	unieke bezoekers	sessies	unieke bezoekers	sessies	unieke bezoekers	sessies	unieke bezoekers	sessies
VVD	1.449	1.850	2.891	3.571	3.006	3.581	3.635	4.375
JOVD	579	823	3.173	3.578	10.854	11.601	2.172	2.472
CDA	0	0	525	841	2.258	2.706	2.091	2.479
D66	0	0	0	0	559	705	726	971
totaal	2.028	2.673	6.589	7.990	16.677	18.593	8.624	10.297

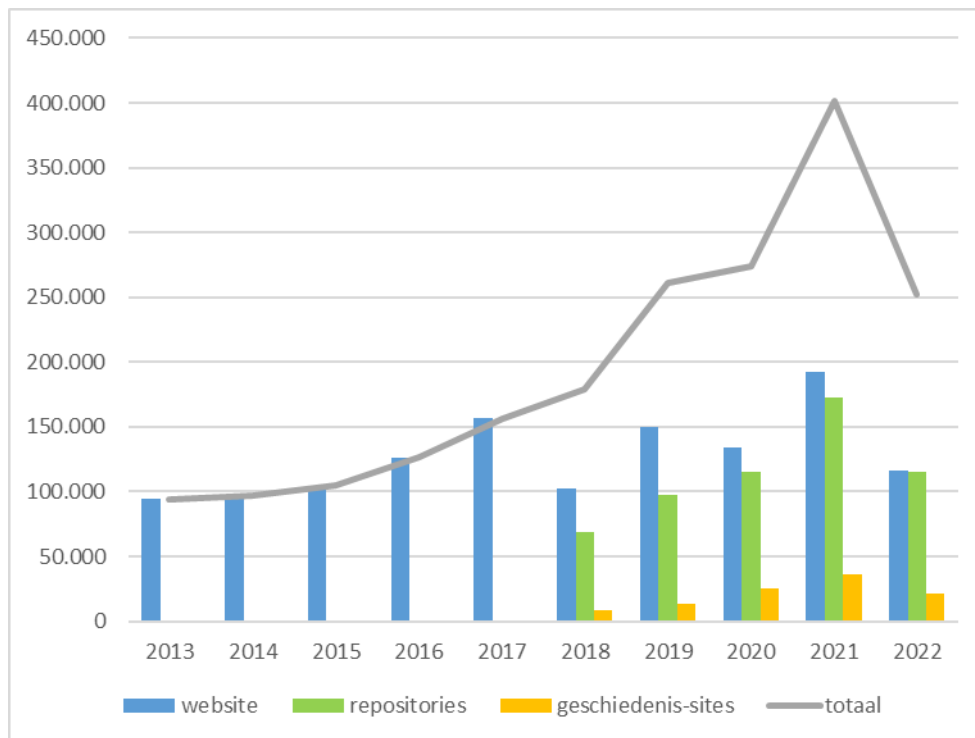
Repositories

Digitalisering heeft een hoge prioriteit bij het DNPP. Om het gedigitaliseerde materiaal voor gebruikers toegankelijk te maken, wordt het in repositories (digitale archieven) geplaatst. Nadat in 2016 door de Universiteitsbibliotheek twee nieuwe systemen werden geïntroduceerd – Eprints voor documentair en ContentDM voor beeldmateriaal – heeft het DNPP zijn digitaal materiaal (verkiezings- en beginselprogramma's, wetenschappelijke tijdschriften, ledenorganen en dergelijke, respectievelijk affiches, foto's, objecten) in deze nieuwe repositories ondergebracht. Waar mogelijk wordt op de DNPP-site en de geschiedenis-sites gelinkt naar deze bestanden. Deze repositories hebben een andere url dan de website van het DNPP en de geschiedenis-sites en zodoende separate bezoekersstatistieken. Het aantal unieke bezoekers van de repositories daalde van meer dan 24.000 in 2021 naar 14.500 in het verslagjaar (een teruggang van 40 procent). Ook het aantal sessies nam met ruim een derde af: van goed 33.000 in 2021 naar 20.500 in 2022 (een daling van 38 procent). In 2021 bedroeg het totale aantal pageviews van de repositories bijna 173.000, in het verslagjaar ruim 115.000 (een derde lager). Daarmee is het aantal pageviews nagenoeg gelijk aan het niveau van 2020. Vergeleken met dat jaar is het aantal unieke bezoekers in 2022 vrijwel gelijk, en het aantal sessies iets lager. De achteruitgang ten opzichte van 2021 kan ook hier denkkelijk aan de Tweede Kamerverkiezingen worden toegeschreven.

Het 'digitale DNPP'

Het gebruik van het 'digitale DNPP' (dat wil zeggen de website van het Documentatiecentrum in combinatie met de geschiedenis-sites en de repositories) kan worden gemeten aan de hand van het aantal pageviews (zie figuur 2). Het aantal bezoekers en sessies kan een vertekend beeld geven aangezien bezoekers – zoals al vermeld – ook via de DNPP-site in de repositories documenten kunnen raadplegen, waardoor zij dan twee keer zouden meetellen (overigens zijn de documenten in de DNPP-repositories vanzelfsprekend ook langs een externe route bereikbaar: via zoekmachines, of doordat websites – zoals parlement.com – er rechtstreeks naar linken).

Figuur 2. Aantal pageviews van het 'digitale DNPP' (website en repositories), 2013-2022

De aantallen pagina's die de bezoekers op de sites en in de repositories raadplegen kunnen wel bij elkaar worden opgeteld. De lijn in figuur 2 geeft het gebruik van het 'digitale DNPP' weer, waarbij moet worden aangetekend dat pas vanaf februari 2018 de bezoekersstatistieken voor Eprints beschikbaar zijn gekomen, en vanaf juni 2019 die voor ContentDM. In 2021 bedroeg het totale aantal pageviews van het digitale DNPP 401.000, in het verslagjaar ruim 252.000 – een afname van 37 procent. Het feit dat er in 2021 verkiezingen voor de Tweede Kamer zijn geweest, verklaart de sterke groei in dat jaar. Het aantal pageviews in 2022 ligt evenwel ook wat lager dan in 2020 (bijna 8 procent).

Nationale en internationale wetenschappelijke bijeenkomsten

In het verslagjaar 2021 hebben de wetenschappelijke medewerkers van het DNPP met anderen presentaties gehouden op de volgende (internationale) wetenschappelijke bijeenkomsten:

- Léonie de Jonge, 'Extremism in the three northern provinces of the Netherlands'. Paper gepresenteerd tijdens de C-REX-ISGA conferentie in Den Haag, 11 oktober 2022.
- Léonie de Jonge en Stefan Couperus, 'Celebrity Politics, Populism and Representative Claim-Making.' Paper gepresenteerd tijdens de workshop 'Popular Culture & Democracy' in Oldenburg, 11 november 2022.
- Léonie de Jonge, Lars Rensmann en Sabine Volk, 'Populism and the Pandemic: The Politicization of COVID-19 and Cleavage Agency among Right-Wing Populist Parties'. Paper gepresenteerd tijdens de REGROUP kick-off meeting (in verband met de Horizon Europe-beurs voor studie naar post-pandemische politiek en bestuur van Piero Tortola) in Groningen, 14 oktober.
- Léonie de Jonge en Gerrit Voerman, 'Fortuyn versus Wilders versus Baudet: The Evolution of Populist Radical Right Party Organization in the Netherlands'. Paper gepresenteerd op de General Conference van het European Consortium for Political Research (ECPR) in Innsbruck, 22-26 augustus 2022.
- Léonie de Jonge, Andrej Zaslove en Matthijs Rooduijn, 'Chapter 23. Populism in the Netherlands: No deep roots, now deeply rooted?'. Paper gepresenteerd tijdens de workshop voor het *Oxford Handbook for Dutch Political Parties* (red. Sarah de Lange, Carolien van Ham, Tom Louwerse, Paul 't Hart), 22 september 2022.

Samenwerking

De politieke partijen zijn vanzelfsprekend de belangrijkste organisaties waarmee het DNPP contacten onderhoudt. Zoals gebruikelijk ontving het Documentatiecentrum van alle partijen periodieken, brochures, rapporten, programma's en dergelijke. Op hun beurt doen de politieke partijen zo nu en dan ook een beroep op de collecties van het Documentatiecentrum.

Voerman onderhield verder voor het DNPP de contacten met onder andere het Centrum voor Parlementaire Geschiedenis (CPG), het Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme (HDC), het Parlementair Documentatiecentrum (PDC), het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG), het Katholiek Documentatiecentrum (KDC), het Biografie Instituut van de RUG, het Liberaal Archief/Liberas in Gent en het Zentrum für Niederlande-Studien van de Westfälische Wilhelms-Universität in Münster. Op 25 mei was hij aanwezig bij het afscheid van prof.dr. Friso Wielenga als directeur van het Zentrum. In het verslagjaar maakte Voerman deel uit van de Wetenschappelijke Raad van het CPG en de begeleidingscommissie van de biografie van Ruud Lubbers. Ook heeft hij zitting in de kerngroep 'Democracy & Governance' van het Sustainable Society-netwerk van de RUG.

Het DNPP maakt deel uit van het in 2007 opgerichte en in Den Haag gevestigde Montesquieu Instituut – Centrum voor Europese parlementaire geschiedenis en constitutionele ontwikkeling (www.montesquieu-instituut.nl). De andere partners zijn verbonden aan de universiteiten van respectievelijk Leiden, Maastricht en Nijmegen. Het multidisciplinaire onderzoeks- en onderwijsinstituut verricht (vergelijkend) onderzoek naar onder meer parlementen en politieke partijen binnen Europa, de relaties tussen nationale parlementen en het Europees Parlement, de organen van de Europese Unie en de Europese partijorganisaties, en publiceert maandelijks de digitale nieuwsbrief *De Hofvijver*. Namens het DNPP heeft Voerman zitting in het bestuur en neemt hij deel aan het zogeheten actualiteitenoverleg.

Onderwijs

Colleges

Van september tot december verzorgde Voerman samen met hoogleraar Staatsrecht Munneke het vak Parlementaire geschiedenis en politiek staatsrecht. In deze reeks gaven Boris van Haastrecht (28 september) en Léonie de Jonge (30 november) elk een gastcollege. Voerman verzorgde verder op 24 mei een college in het kader van het Honours Seminar Law en 5 oktober een gastcollege in de cursus 'Inleiding Politicologie' van de vakgroep Rechtstheorie van de Faculteit Rechtsgeleerdheid van de RUG. Op 22 november gaf hij een gastcollege in het onderzoekscollege 'Populisme in Nederland' voor studenten in de bacheloropleiding Europese talen en culturen. Op 30 november verzorgde hij een college in de Master Sociologie van de Faculteit GMW van de RUG, in het kader van het vak 'Toekomst van de partijdemocratie'. Op 5 december gaf De Jonge met Paul Lucardie in die reeks een college.

Stagiairs

In het verslagjaar was Hedwich Kuipers, student aan de opleiding Sociologie van de RUG, van 1 maart tot 8 mei werkzaam op het DNPP. Begeleid door Voerman heeft zij onder meer gegevens verzameld met betrekking tot de jongerenorganisaties van de politieke partijen. Haar masterscriptie was eveneens aan dit onderwerp gewijd. Zij werd hierbij begeleid door prof.dr. Kees Aarts en Voerman.

Vanaf 1 september liep Hasse Aartsen, student aan de opleiding Geschiedenis van de RUG, eveneens stage op het DNPP. Hij werd begeleid door De Jonge. Naast het participeren in de werkzaamheden van het Documentatiecentrum hield hij zich bezig met een vergelijkende studie naar de opkomst van de Boerenpartij in de jaren zestig van de vorige eeuw en de recentelijke doorbraak van de Boer Burger Beweging.

Bijlage 1. Opdracht evaluatiecommissie DNPP

Het Adviescollege van het DNPP verzoekt de evaluatiecommissie de activiteiten van het DNPP te beoordelen aan de hand van de drie criteria als geformuleerd in het *Standard Evaluation Protocol 2015-2021 for Research Assessments in the Netherlands (SEP)*, p. 7-11, of althans zich hierdoor te laten inspireren. Het SEP is toegespitst op de evaluatie van wetenschappelijke onderzoeksgroepen van substantiële omvang. Het DNPP voldoet daar zeker niet aan, en heeft bovendien nog een documentatie- en kennisdisseminatiefunctie. Dit betekent dat de precieze invulling van deze drie criteria aangepast zal moeten worden aan de specifieke situatie van het DNPP, zulks ter beoordeling van de evaluatiecommissie.

De criteria zijn:

- 1) kwaliteit
- 2) maatschappelijke relevantie: de meerwaarde van de DNPP-activiteiten voor de samenleving;
- 3) vitaliteit en haalbaarheid: het toekomstperspectief van het DNPP.

Gerelateerd aan de missie en doelstellingen van het DNPP willen wij u voorts vragen de volgende elementen te beoordelen:

- de door het DNPP gemaakte strategische keuzes en prioritering;
- de wijze waarop het DNPP zijn missie en doelstellingen communiceert naar de diverse academische doelgroepen;
- de wijze waarop het DNPP zijn resultaten communiceert naar de media, het algemene publiek en andere niet-wetenschappelijke organisaties.

Verder wil het Adviescollege de evaluatiecommissie verzoeken een advies uit te brengen over hoe en op welke wijze de institutionele inbedding en de 'governance' van het DNPP binnen de RUG kan worden geoptimaliseerd.

Bijlage 2. Overzicht publicaties

Wetenschappelijke publicaties

Koen Damhuis, en Léonie de Jonge, 'Going Nativist. How to Interview the Radical Right?', in: *International Journal of Qualitative Methods* 21 (2022), 1-11.

Jan van der Harst en Gerrit Voerman, 'Post-war manifestations of Euroscepticism in Germany and the Netherlands, 1950-2021. A comparative approach', in: *Journal of European Integration History* 28 (2022), nr. 2, 349-366.

Aalt Willem Heringa, Jan Schinkelshoek en Gerrit Voerman (red.), *Om de lokale democratie. Gemeentebesturen onder druk* (Den Haag: Boom juridisch, 2022) (Montesquieu Reeks, nr. 20).

Aalt Willem Heringa, Jan Schinkelshoek en Gerrit Voerman, 'Voorwoord. Om de lokale democratie', in: idem (red.), *Om de lokale democratie*, 7-9.

Aalt Willem Heringa, Jan Schinkelshoek en Gerrit Voerman, 'Slotwoord', in: idem (red.), *Om de lokale democratie*, 101-110.

Léonie de Jonge, 'Populism and Extremism', in Veronica Anghel en Erik Jones (red.), *Developments in European Politics* 3 (Londen: Bloomsbury, 2022), 148-160.

Léonie de Jonge, 'Populism Success and Failure', in: Luca Manucci (red.), *The Populism Interviews. A Dialogue with Leading Experts* (London: Routledge, 2022), 65-69.

Léonie de Jonge, en Lisa Gaufran, 'The normalisation of the far right in the Dutch media in the run-up to the 2021 general elections', in: *Discourse & Society* 3 (2022), nr. 6, 773-787.

Léonie de Jonge, 'Populism, Power and Proportionalism in Nadia Urbinati's *Me the People*', in: *History of European Ideas*, Symposium 48 (2022), nr. 8, 1094-1096.

Pieter Nanninga, Léonie de Jonge en Fleur Valk, *Fenomeenanalyse Extremisme Noord-Nederland* (Groningen: Rijksuniversiteit Groningen, 2022).

Simon Otjes en Gerrit Voerman, 'The Netherlands: Political Developments and Data in 2021', in: *European Journal of Political Research Political Data Yearbook* 61 (2022), nr. 1, 323-338.

Simon Tunderman, Léonie de Jonge en Stefan Couperus, 'Studying Populism at the Intersection of Political Science and Political History: The Case of the Boerenpartij in the Netherlands, 1950s-1970s', in: Carlos Domper Lasús en Giorgia Priorelli (red.), *Combining Political History and Political Science* (London: Routledge, 2022), 185-205.

Gerrit Voerman, 'Geef politieke partijen de ruimte', in: S. Hardt e.a. (red.), *(L)aw Matters. Blogs and Essays in Honour of Prof. Dr. Aalt Willem Heringa* (De Bilt: Boekmakers.nl, 2022), 145-150.

Gerrit Voerman en Sebastiaan van Leunen, “It’s all Covid, stupid”, in: Aalt Willem Heringa en Jan Schinkelshoek (red.), *‘Lang, heel lang’. Kabinetsformatie 2021* (Den Haag: Montesquieu Instituut, 2022), 11-20 (Montesquieu Reeks, nr. 19).

Populariserende publicaties

Jan Schinkelshoek en Gerrit Voerman, “Gebutst aan de startstreep”. Geen wittebroodweken voor regeringscoalitie’, in: *De Hofvijver*, nr. 127, 31 januari 2022.

Jan Schinkelshoek en Gerrit Voerman, “Het broeit, het rommelt, het pruttelt”, in: *De Hofvijver*, nr. 136, 28 november 2022.

Gerrit Voerman, ‘Tussen Dokkum en Athene. Een brief uit Westereyden’, in: Alexander van Kessel e.a. (red.), *‘Ze gedijt in samenwerking’. Bij het afscheid van Carla van Baalen als directeur van het Centrum voor Parlementaire Geschiedenis* (Nijmegen: Vantilt, 2022), 229-232.

Gerrit Voerman, ‘De lokale partij: geheel terug van weggeweest’, in: *De Hofvijver*, nr. 128, 28 februari 2022.

Gerrit Voerman, ‘De Wet financiering politieke partijen aangepast: subsidie voor lokale partijen, strengere regels voor landelijke partijen’, in: *De Hofvijver*, nr. 130, 25 april 2022.

Gerrit Voerman, ‘Pechtold en de presidentialisering van D66’, in: *De Hofvijver*, nr. 130, 25 april 2022.

Gerrit Voerman ‘Crises ploegen politiek landschap om – waarvan de VVD op termijn kan profiteren’, in: *De Hofvijver*, nr. 134, 26 september 2022.

Gerrit Voerman en Judith Dekker, ‘Over vacuüm en fusie: de toekomst van VVD, CDA en PvdA, in: *De Hofvijver*, nr. 131, 30 mei 2022.

Gerrit Voerman en Peter Verschuuren, ‘Pijn én profijt van protesten: van CDA en VVD tot boerensprekbuis BBB’, website Montesquieu Instituut, 15 juli 2022, www.montesquieu-instituut.nl/id/vlunipja3aja/nieuws/pijn_en_profijt_van_protesten_van_cda_en?colctx=vh01fn8m6vsu.